

ISTORIA CULTURII, MUZEOGRAFIE

MONUMENTE DIN CURTEA DE ARGEȘ

GEORGE GEORGESCU*

Biserica Sfântul Nicolae Domnesc. În stil romano-bizantin, cu trei nave și cruce înscrisă, din zid alternativ de piatră și cărămidă, a fost construită, așa cum hramul și stilul arată, de către Alexandru Nicolae Basarab (1343-1364) între anii 1359-1364 spre a servi catedrală mitropoliei ortodoxe înființate în anul 1359 luna mai.

Pictura a continuat și sub Vlaicu și Radu, fiii săi. Temelia, până la înălțimea de un metru, este din cărămidă romană de la fostul castru roman din oraș al vechii cetăți Argedava de la Radovanu.

Ca o adaptare la arhitectura locală, la zidărie s-a folosit și piatră de râu nefăuită, pe lângă blocurile de tuf calcar, iar la turlă tamburul pătrat de la bază s-a proiectat mai înalt, obținându-se astfel eleganța stilului românesc sub numele de - artistic pitoresc, față de stilul sobru bizantin. În mormântul principal al ctitorului, conform tradiției și pomelnicului, este Radu I (1377-1383) cel ortodox, zis și Radu Negru, care a terminat lucrările. Grafitul slavon, cu însemnarea „La anul 1352 a murit la Dălgopole marele Basarab voievod” de pe peretele de nord, fiind posterior, este și incert. În anul 1920, făcându-se săpături arheologice în biserică de către Virgil Drăghiceanu, s-a descoperit și „un perete dărâmat”¹ care în anul 1935 a fost atribuit de A. Sacerdoțeanu unei biserițe de tip balcanic, cu decroș între naos și pronaos, ale cărei temelii au fost găsite de către N. Constantinescu în săpăturile efectuate în anul 1969 între 19 mai și 10 septembrie și datată, după monede și ceramică conform stratigrafiei, în secolul al XIII-lea², dar după rămășițele zidurilor, deși i se atribuie același plan, totuși în fapt este în formă dreaptă fără acest decroș de prisca raportat la spațiu mic al construcției.

De la această bisericuță se păstrează numai Statuia de piatră atribuită de tradiție lui Negru Vodă-Basarab. Această statuie, conform dosarului nr. 104/1868 din fondul Episcopiei Argeș, relativ la antichitățile de la biserică Domnească (statuia și acvila bicefală de pe zidul clopotniței din 1838), „era ridicată în picioare, înăuntru în biserică, lângă stâlpul sau columna unde astăzi este strana domnească sau arhierească, la picioarele căreia era pusă o stâncă sculptată artistic”. Aici o vede mitropolitul Neofit I, la 1746, „cum intri în biserică la dreapta”. Apoi, după 1789 august 24, când a avut loc lupta de la Curtea de Argeș între turci și austrieci, „fiind fața ei cioplită jumătate de

* Șuici, județul Argeș.

¹ *Curtea Domnească din Argeș*, în B. C. M. I., 1917-1925.

² B. M. I., 3/1971, p. 14.

către turci de la vârful căciulii până la extremitatea bărbii“, cum scrie în dosarul din 1868, a fost depusă în pridvor unde la 1818 o găsește Dionisie Fotino scriind în *Istoria* sa că: „se află până astăzi în peristilul ei statuia lui de piatră, însă sfărâmată“. La 1851 va fi zidită în exterior, la vedere, în locul uşii de la vechea intrare dinspre miazăzi care va fi astupată în 1879 cu un contrafort, iar statuia răzimată din nou înăuntru de un stâlp de unde a fost luată în 1889 de la Mănăstire şi dusă la Muzeul de Antichităţi din Bucureşti în anul 1891, biserica închizându-se în anul 1894 ianuarie 9.

Acvila, „s-a găsit spun bătrânii, tot la 1868, la ruinele vechii clopotniţe care era mai mare şi de acolo s-a luat şi pus la cea nouă“. Vechea clopotniţă, cum scrie la sfârşitul cărţii *Keia înfelesului*, din 1789, aflată la biserica Sf. Îngeri din oraş, „Leat 1830 iunie 19, s-a surpat clopotniţa bisericii Domneşti“, se afla în partea de „sud est“ a bisericii, cum ne informează G. Mandrea în *Biserica domnească din Curtea de Argeş* B. 1906. Ruinele ei se văd şi azi alături, la sud-est de biserică, lângă zid. La reparaţia din 1851, cum arată lista de cheltuieli şi lucrări din 20 noiembrie 1851³, biserica a fost învelită cu tablă de tinichea. Cu acest prilej s-au făcut „din nou“ cele două turle mici de lemn, un zid interior care fusese „dărâmat“, „amvonul“ mic de lemn din faţă, care se vede în cea mai veche fotografie a bisericii de prin 1869, şi astuparea uşii dinspre miazăzi, punându-se în locul ei la vedere statuia lui Negru Vodă văzută aici de A. Pellimon la 1858. Tot acum, s-a făcut şi zidul actual ce înconjoară biserica dinspre oraş, de la clopotniţă în jur spre răsărit, până la spatele bisericii. De asemenea, o parte din zugrăveală, un stâlp de zid, în partea de nord, uşa de fier de la noua intrare şi altele.

În dos. 36/1879, din acelaşi fond al Episcopiei Argeş, la reparaţia „radicală“ din acest an 1879 se consemnează executarea mai multor lucrări la biserică, între care cele principale începute la 8 august 1879 şi terminate la 28 octombrie acelaşi an, au constatat în: „dezgropându-se biserica de pământul, ce cu timpul aglomerându-se în jurul ei, o îngropase mai bine de un metru, s-a găsit zidul stricat prin infiltrarea ploii, ba încă în partea nordică un stâlp care este făcut, după cum se vede la o reparaţie, pentru întărire, cu totul lipit de temelie... trebuie a se repara chiar anul acesta... zidul cât este stricat pe dinafară, pornind de la temelie în sus, totul în stilul bisericii şi cu asemenea material... unde se zice că a fost uşa bisericii din început şi a restabili şi aici zidul... a se lua statuia lui Radu Negru Vodă ce se află sculptată în piatră din zidul bisericii dinspre sud şi a o pune spre conservare în interiorul bisericii, fiindcă aici prin influenţa atmosferei a început a se deteriora... desgropând temelia de giur împregiurul bisericii şi observându că pe la colţuri biserica era foarte deteriorată... am restabilit-o din nou... tot după stilul vechi. Din raza pământului în susu tot zidu din corpu bisericii şi până la streăşină, pe unde era stricatu, l-am restabilit în stilul bisericii cu piatră şi cărămidă de aceeaşi calitate şi varu de Oeşti amestecat cu cărămidă, păstrându tot uădată rondurele şi dimensiunile ei primitive... În partea nordică, am făcut din nou temelia stâlpului de zidu, fiindcă lipsea... până la doi metri din raza terenului în susu“. Deci, se înţelege că tot acum şi contrafortul de la sud a fost făcut. Acest dosar important, cuprins între filele 141 şi 188, mai consemnează în descrierea bisericii, la fila 167, că: „Dinainte, despre apusu, are alipitu de zidu un amvon (antreu) totu de zidu şi făcut la 1870 cu trei uşi în canaturi şi şase ferestre“, şi la fila 187: „Treii odăi în rându cu clopotniţa despre miazăzi de zidu în (raconte?) învelite cu şită veche făcute de familia D. D. Brătianu, Ion

³ Filiala Arhivelor Statului Argeş, Episcopia Argeş, dosar 113/1851.

Dumitru și Teodor ca să se adăpostească bolnavii ce vin la Sfintele moaște“, acestea au fost „dărămate“ cum se spune la fila 174, din dosar, a necesitat reparații și la „turla clopotelor“, iar la fila 188 se arată că în curtea domnească se făcuse „un localu despre apusu conținundu 8 camere făcute pentru spitalu de D. Constantin Vilara din București în anul 1869“. Această clădire a fost folosită ca „școală“. Curtea domnească a fost ruinată de turci în anul 1737, când orașul a fost „înconjurat cu șanț“ și „ars de turci“⁴.

Catapeteasma bisericii a fost zidită și pictată la 1759 de Radu Zugrăvul care pictează pe stâlpul de nord din față, scenele din viața Sfintei Filoftea ale cărei moaște au fost aduse aici de Mircea cel Mare, la anul 1396. La 1750, lărgindu-se ferestrele, s-a renovat și registrul inferior.

La 1827 zugrăvul Pandelimon reface pictura cu tabloul votiv din naos de lângă ușa de intrare de sub chenarul cu inscripția care-l prezintă pe Vlaicu Vodă și „domn al Vidinului“. Pictura veche prezintă multe scene interesante între care *Cortul Mărturiei* și *Împărtășirea apostolilor* de pe bolta altarului, iar la intrare, în icoana hramului numită și *Deisis* - deci în locul Sf. Ioan Botezătorul apare Sf. Nicolae - în partea de jos este pictat și ctitorul bisericii Alexandru Basarab, denumit și „Nicolae“ după anul 1359 prin trecerea la ortodoxie. Straturile vechi ale picturii prezintă în chenare multe feluri de ornamente artistice, veșmintele sfinților fiind decorate în altar prin combinații de litere sau cruci mici cu brațele egale; textele inscripțiilor sunt unele în limba greacă, altele în limba slavă. În prezent, din 1982, se restaurează din nou pictura bisericii.

Ultima restaurare a bisericii a fost făcută între 1911-1920.

Biserica Săn Nicoară. Al doilea monument ca vechime este biserica Săn Nicoară. În același stil, dar în formă de navă, cu turn înalt din cărămidă, construită pentru doamna Clara, soția a II-a a lui Alexandru, spre a-i servi de capelă în Argeș, în urma trecerii soțului ei la ortodoxie în 1359.

Istoricul ei este consemnat cel mai adecvat de către A. Pellimon în 1858: „Mai într-o parte de biserica lui R. Negru, sub coasta dealului de alături, se află Sămnicoara, ruinele mărețe ale templului doamnei Ana, soția lui Negru voievod, și care se zice că s-au transformatu de multe de ori din templu catolic în cel ortodox răsăritean. Se găsesc bătrâni care au apucat acum șaptezeci de ani săvârșindu-se sfânta liturghie în ritul ortodox, precum și a zis crezul într-ânsul“⁵.

Săpăturile lui Dinu V. Rosetti, din vara anului 1975, au confirmat tradiția, precizând că absida altarului, cum se observă și după cărămizile înguste și mici, a suferit modificări cu prilejul adaptării la ritul ortodox după secolul al XVI-lea. În acest sens, la anul 1640, Petru Bogdan Baksic (1601-1674) spune despre orașul Argeș: „Mai este un oraș numit Argeș. Se spune că și în acest oraș au sosit catolici din același neam (sași) și că încetul cu încetul, fiind lipsiți de preot, s-au făcut eretici și schismatici și s-au pierdut aproape toți, ceea ce este un lucru de plâns“⁶. Iar în anul 1789 august 24 știm că a avut loc lupta de la Argeș între austrieci și turci când s-au făcut multe stricăciuni în oraș, cum aflăm și din inscripția de pe unul din clopotele bisericii Domnești. Din acest an și Sămnicoara a căzut în ruină. La 1840 în vederea orașului Argeș desenată de Michel Bouquet și publicată în *Album Valaque*, Paris, 1845, biserica

⁴ Giurescu C., *Material pentru istoria Olteniei sub Austrieci*, București, 1947, vol. III, p. 301, 361.

⁵ *Impresiuni de călătorie în România*, 1858, p. 83.

⁶ *Călători străini*, V, București, 1973, p. 212.

apare cu turnul întreg, dar fără acoperiș și cu bolta de pe naos dărâmată. La fel apare în desenul lui Tătărescu Gh. din 1860, și acuarela lui H. Trenk din 1861. În 1888 N. Gabrielescu în *Ruina Sîn Nicoară din Curtea de Argeș*, la pagina trei, ne explică: „La 1882, episcopul bisericii domnești au dărâmat bolta altarului și ceva din zidurile laterale pentru a beneficia de cărămida ce o găsea bună, spre a se folosi de dânsa; jumătate din turn s-a dărâmat în toamna anului 1868 iar în iarna anului 1886 fiind ploaie, s-a dărâmat încă un sfert din turn“. Între monede găsimu-se și un ducat de la Mircea cel Mare (1386-1418) și un inventar asemănător celui din Biserica Domnească în săpăturile efectuate de Virgil Drăghiceanu și aici (cum scrie la pagina 148 în jurnalul săpăturilor) confirmă datarea ei în anul favorabil catolicilor, 1369.

Biserica lui Petru Cercel din Botușari. Istoricul acestei biserici este cuprins în pisania de piatră: „† În numele Sfintei Troițe a Sf. Intrare în Biserică și Sf. apostol Petru și Sf. Ioan Botezătorul făcutu-sa această sfântă biserică, întâiul zid de milostivul domn Petru Cercel și după vreme s-au prefăcut în zilele preainălțatului domn Io Nicolae Șuțu voevod cu blagoslovenia preaosfințitului episcop Iosif Argeșiu și hosteneala dumnealui județ Ioniță Taftur și cu cheltuiala și altor creștini, care cu ce s-au milostivit ca să fie pomenire veșnică 1819, septembrie 30“. Biserica e în formă dreaptă din zid de cărămidă tare cu bolovani de râu cu brâu și cornișă, absidă în pentagon, boltă și o mică turlă de lemn peste tinda adăugată cu ocazia „prefacerii“ din 1819 când mai primește hramurile Sf. Petru și Sf. Ion după numele primului ctitor Petru Cercel (1583-1585) și al celui de al doilea Ioniță Taftur care o „preface“ devenind „al doilea zid“. Dosarul 36/1879, f. 57, din Fondul Episcopiei Argeș, de la Arhivele Statului din Pitești, arată că la acea dată se cerea: „A se face învelișul din nou fiind ruinat, precum a se și mai înălța zidăria la ciubuce în sus, pentru a se da o formă după stilul nou“.

Reparația a durat până în 1884, iar A. C. M. I. arată la pagina 44 că acum s-a mai produs și renovarea picturii. Din 1960 a fost închisă, iar în prezent din 1988 e în curs de restaurare. La săpăturile din 1987 negăsindu-se altă temelie mai veche, se confirmă cele scrise în pisania din 1819 și în catagrafia din 1824.

Biserica Olari. Asemănătoare ca stil cu Sf. Nicolae de la Bălinești din secolul al XV-lea, din Moldova, biserica Olari, cu hramul Adormirea, cu pronaosul poligonal, închis ca și la biserica Filipeștii de Pădure, 1688, și Iudești, 1680, însă cu turn la intrare spre miazăzi în care e și clopotul ce poartă data „anno 1752“. Este un monument a cărui arhitectură, după zidărie și stil, se încadrează în evoluția arhitecturii în veacul al XVII-lea în a doua jumătate a sa. Iată mai întâi ce zice pisania din 1869: „Această sfântă biserică ce este cu hramul Adormirea Precești, care au fost veche de zid din leatul 1300, făcută din temelie de roaba lui Dumnezeu Salomia monahia, iar acum, la leatul 1869, s-a prenoit cu zidăria, precum și s-au zugrăvit peste tot și s-a plătit de robii lui Dumnezeu preotul Dragomir, preotul Ion Ștefănescu și toată această lucrare s-a făcut în zilele episcopului Argeșului, Neofit Scriban, și ale domnitorului Carol I“. Pe crucea de piatră din curte scrie: „Această sfântă cruce ridicatu-o robul lui Dumnezeu Tudor monahia Salomia, pe fața dreaptă, Radu, Voicu, Albu, Voina, Neacșa, Albul, pe fața stângă - Io Constantin Voevod Frâncu, Oprișa, Stanciu, Ioana, Ruxandra, Alba Despa... (șters)“. Dar pe piatra zidită din tindă se citește: „Pomeneste sufletul robului lui Dumnezeu, Teodor, aprilie 14, anul 7195 (1687). Deci, după această dată soția sa, devenită monahia Salomia, zidește biserica actuală în jurul anului 1700, nu 1300, Constantin Voevod după cruce fiind Constantin Brâncoveanu (1688-1714), sub care are

loc acest eveniment. În anul 1967 „au fost întreprinse săpături în jurul și interiorul bisericii Olari în vederea restaurării monumentului. În interiorul bisericii actuale s-a dat peste temelia mai veche din bolovani de râu legați cu pământ și pavimentul de cărămidă ale bisericii de pe la mijlocul secolului al XV-lea”⁷.

Cu acest prilej, s-a descoperit și zidul de incintă și sub naos o gropniță pentru oseminte, găsindu-se și o monedă din anul 1530, care datează vechea biserică la începutul veacului al XVI-lea. Numele de Olari și l-a luat de la olarii de aici amintiți în anul 1619 în *Cronica Transilvaniei* 1608-1655 meșteșug menținut până azi.

Biserica Sfinții Îngeri. Descrierea bisericii e redată în B. C. M. I., 1936, p. 57-58, din care reținem: „Dimensiunile bisericii sunt de 17 m lungime pe 7 m lărgime, în exterior... Naosul este pătrat, cu bolțile rezemate pe console. Pronaosul dreptunghiular este despărțit de naos printr-un perete cu o ușă. Scara care duce la clopot este de lemn și așezată în colțul dinspre nord, unde trece printr-o gaură făcută în arcu ce proptește calota din pronaos, din această cauză calota este deplasată spre miazăzi. Pridvorul este boltit printr-o calotă în consolă, flancată în ambele părți de către o semiboltă. Fațadele sunt compuse dintr-un singur rând de firide în semicerc. Brăul orizontal e un tor încadrat între două rânduri de cărămizi dințate. Mai sus de brău se găsește un al treilea rând de asemenea cărămizi dințate, de aceeași mărime, care taie registrul superior pe la mijlocul lui. Cornișa din cărămizi mici, dispuse după tradiția bizantină în trei rânduri de zimți.

Clopotnița octogonală, pe patru trompe de colțuri care sunt vizibile la interior din turn. Arcadele pridvorului sunt în formă de semicerc și stâlpii pe care se reazimă sunt din ziduri în formă cilindrică cu capetele foarte simple“.

Pisania pe piatră ne explică: „Această sfântă și dumnezeiască biserică, unde se sfințesc și se prăznuiesc sfinții și marii îngerilor Mihail și Gavril și cu tot soborul îngerilor dinpreună, care biserică din temelie s-au zidit și ardicat den nevoița și cu toată cheltuiala celui zmerit între eromonahi, Damaschin ot Argeș, întru pomenirea părinților lui, anume Oprea i Neacșa, și a sufletului lui, și s-au împodobit cu toate, cum se vede, în zilele luminatului domn Io Nicolae Voevod, iar cine s-ar afla ajutor la această sfântă biserică, ver cu mult, ver cu puțin, așa voesc și rog sfinții îngeri să fie ctitori tocmai ca și noi. La anul de la zidirea lumii leat 7225 m(ese)ța iulie 9 dni“.

Însemnarea de pe filele cărții *Keia înfelesului*, 1678, păstrată aici mai adaugă: „Acest clucel este al popii lui Damaschin și i l-au dăruit părintele Varlaam, care au fost mitropolit. Eu încă l-am dăruit bisericii cei nouă, den piatră, care este în locul bisericii de pe valea Târgului și este hramul Sfinții Îngeri. Eu, Damaschin ieromonah sîn Opi sticlar, vă leat 7225 (1717)“. Fosta biserică se află spre sud-est, peste vale, la circa 250 m, într-o poiană, în dreapta drumului nou în urcare, lângă locuința foștilor locuitori Ghioca (azi Tuca Iorgan) de pe valea Târgului. În pridvor, la dreapta ușii, într-un turn pictat pe zid este o mică inscripție „Scris-am eu, Costi, copilul sîn Ilie j(ugrafu), în luna iulie, 18, în zilele preaînălțatului domn Io Alexandru Constantin Voevod, Costi Ilie j(ugraf) leat 7250 (1741)“.

Biserica a fost restaurată și resfințită în anul 1979 noiembrie 8.

⁷ Gr. Tocilescu, *Raporturi...*, 1887, p. 10-14.

Biserica Drujești. Despre această biserică, în formă dreaptă, cu turlă pătrată masivă peste pronaos, și cu fațadă asemănătoare celor din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, având și zid plin între naos și pronaos, fiind și fără pridvor. Catagrafia Eparhiei Argeș la 1824 publicată de I. Ionașcu în 1942, la p. 2, ne informează: „Biserica Drujești, de zid, hr. Adormirea. Pe moșia orașului, făcută de Drujești“. Însă Anuarul din 1900 completează: „Este zidită din cărămidă, la anul 1670, de Stoian Druja, iar la 1793 s-a reparat de Hagi Tudorache din București și apoi reparată la 1874 în urma focului care a distrus-o, prin stăruința prot. I. Căprescu și cu ajutorul enoriașilor și alți binevoitori“⁸. Numai anuarul casei bisericii din 1909 spune că s-a clădit între 1793-1795. Cum stau lucrurile? Un „Badea Druja“ găsim în orașul Argeș în catagrafia de la Moscova, din anul 1773, publicată în Mitropolia Olteniei, III-IV/1958, p. 269, nr. 63). În altar, la proscomidie, o scurtă inscripția arată că: „Acest sfânt oltar s-au zugrăvit cu cheltuiala dumnealui Sandu Druja ca să fie pomenire în veci, Samfira, august“. Dosarul 41/1875 din fondurile Episcopiei Argeș de la Arhivele din Pitești arată că incendiul a avut loc la 29 mai 1875 când a ars numai învelișul care s-a făcut din nou cu tablă și se vede că și zidurile s-au mai înălțat formând o a doua cornișă.

La săpăturile arheologice din vara anului 1987, conduse de Cristoceea Spiridon de la Muzeul Județean Argeș, au scos la iveală în interior o altă temelie cu bolovani de râu, îngustă, a fostei biserici deci singura de lemn din oraș cea menționată la 1774 în *Istoria Țării Românești* - Mihai Cantacuzino, lemn deasupra căreia s-a găsit peste patul de așternut, bolovani, o monedă otomană din 1794, iar în criptele zidite din pronaos, groși începând cu anul 1571 care datează vechea biserică în secolul al XVI-lea. N. Angelescu în *Negustori de odinioară*, tratând despre Tudor Hagi Tudorache (Tudor Tudoran) 1768-1848, București, 1930, 10, arată că acesta fiind născut în Argeș la Curtea de Argeș și moștenind averea și numele lui Hagi Tudorache din București face o mare danie bisericii Drujești citind din pomelnicul său, întâiul aflat în 1930 la biserică“. „Pomelnicul Dumnealui Hagi Tudorache Tudor, care se află cu locuința în București, care la această sfântă biserică Drujești, orașul Curtea de Argeș, cu hramul Adormirea Preacuratei Fecioare, este al doilea ctitor după ziditori, care au împodobit-o cu sfinte vase, odăjdii și alte multe, precum se poate vedea în ființă, iar acum la leat 1793 s-au și zugrăvit toate podoabele cu cheltuiala dumnealui prin osteneala insului chir Ilie Miu și s-au făcut acest întâi pomelnic de a fi știut de tot norodul și a se păstra ca în chip de condică pomelnicul dumnealui prin preoții ce vor mai fi“. Așadar, zidită de Drujești după lupta din 1789, și împodobită de Hagi Tudorache, în prezent, din 1988, preotul V. Chițu o restaurează din nou.

Bolnița Sfinții Voievozi din Flămânzești. În formă de navă, cu turlă peste pronaos, și un mic turnuleț exterior, în colțul de nord-vest al pronaosului, pentru scara ce urcă la clopot, și cu un mic pridvor adăugat în 1984, biserica mitropolitului Cozma, cum este pe drept numită în catagrafia Episcopiei Argeș din 1808 (243), a fost supranumită Bolnița, din cauza casei care a servit de spital Mănăstirii Argeș la care prin testament, împreună cu biserica, o închină ctitorul ei în anul 1786 ghen. 15. Iată textul în chestiune: „Pentru pomenirea sufletului mieu și a părinților miei și printr-această adevărată carte a smereniei noastre am închinat Sfintei Mănăstiri Argeșului bisericuța ce-am făcut-o smerenia noastră din temelie de piatră și cu livezile de pruni ce iaste (sic)

⁸ S. C. I. V. 4/1968, p. 694.

dinaintea caselor părințești, împreună cu casele și cu tot coprinsul duple împrejur⁹. (Cozma, episcop de Buzău între 1763-1787 și mitropolit 9 octombrie 1787 - 3 septembrie 1792)¹⁰. Părinții săi erau diaconul Nica și Stanca diaconița, care sunt pictați înăuntrul în tabloul motiv înăuntrul ctitoria, cu numele Cozma cum îi găsim și în catagrafia din 1773 de la Moscova între monahii de la Mănăstirea Argeș în octombrie 25 (Mitropolia Olteniei, 3-4/1958, p. 260).

Casa mare cu etaj din fața bisericii, devenită bolniță, se poate privi în vederea orașului dinspre râu desenată de Lancelot în 1860 și publicată în *Le Tour Du Monde* 1868, I, p. 216. Arhitectura bisericii este redată în B. C. M. I., 1936, p. 57-58, și se caracterizează prin „medalioane circulare care decorează fațadele între brâu și cornișă sânt forme care nu s-au mai întrebuițat decât în veacul al XVIII-lea ... picioarele verticale din colțurile naosului și pronaosului, încoronate cu capitele largi (dar așezate inversate, n. a.) dimensiunile bisericii sunt de 17 m lungime pe 7 m lărgime în exterior. Zugrăvelile interioare sunt frumoase și au fost de curând spălate și restaurate prin grija C. M. I. Lângă biserică se află mormântul arhitectului Andre Lecomte du Nouy, restauratorul bisericii episcopale Argeș (1844-1914)¹¹. După alte lucrări de restaurare și amenajare, în 1988 s-a renovat și pictura, resfințindu-se la 7 mai 1989.

Asupra datării, *Anuarul* din 1900 indică data „1784, după inscripția clopotului“, iar dos. 5/1872, Episcopia Argeș, arată leatul zidirii, 7291, deci 1783.

Mănăstirea Argeș. Cea mai frumoasă biserică din lume, Mănăstirea Argeș, a fost ctitorită de Neagoe Basarab (1512-1521) între anii 1514-1521, pictura terminându-se în 1526. Ca stil vestita capodoperă este un monument artistic bisericesc perfect „meșteșugit“, lucrat și împodobit, în formă de triconc cu patru turle, pronaos supralărgit și „amvon“ separat, pe patru stâlpi în față.

Cauzele zidirii mănăstirii Argeș sunt expuse de Neagoe Basarab în *Epistola către oasele maicii sale din Învățăturile lui Neagoer Basarab către fiul său Teodosie*: Cum m-am nevoit și m-am ostenit eu pentru dânsul, așadar se va osteni și el pentru sufletul meu... atunci eu, maica mea, dacă am auzit porunca și învățătura ta... am cugetat că doară am dobândit ceva bucurie de la preasfânta născătoare de Dumnezeu și ajutătoarea cea bună că noi toți din păcate suntem născuți... și am început casă a zidi Sfinției Sale din temelie. De aici, pentru păcatele mele, eu nici într-un chip nu gândeam să o văzu sfârșită. Iar prea curata Fecioară... au săturat ochii mei de dorirea ce doream și văzui casa ei sfârșită“. (Ed. 1969, p. 238-239).

Deci, pentru sufletul maicii sale Neaga a fost făcută biserica. În pisania cuprinsă în cele două table de piatră de pe fațadă, confirmă că este „cel născut din păcate“ care „am hotărât acest mai sus pomenit locaș de la temelie a-l zidi și a-l întări“, fiind „nou zidit templul“. Însă în *Vița lui Nifon*, alcătuită de Ioan de la Bistrița, aflat egumen la Mănăstirea Trivale din Pitești în anul 1682, traducând și pisană Mănăstirii Argeș cu pasajul referitor la clădirea mănăstirii „care o am aflat în Curtea de la Argeș veche și slabă“ a introdus, între altele, și fraza „și sparse mitropolia den Argeș den temelia ei și zidi în locul ei altă sfântă biserică, tot de piatră cioplită și netezită, și săpată cu flori“ ceea ce nu se mai întâlnește în celelalte variante grecești, iar Slujba lui

⁹ Dimitrie Lascăr, *Calendar bisericesc pe anul mântuirii 1900*, Pitești, 1899.

¹⁰ Glasul Bisericii, 5-6, 1962, p. 501.

¹¹ *Călători străini*, VI, 1976, p. 164-165.

Nifon, din 1518, de la Meteora, atribuită lui Gavriil Protul, tratează viața lui Nifon... nu și a mănăstirii care nu era gata.

Ceea ce pare miraculos la Mănăstirea Argeș este tocmai ceea ce este românesc în arhitectura religioasă. Față de cele de până la ea, observăm, mai întâi, lățimea pronaosului, cât lărgimea absidelor laterale ale bisericii, în formă de cruce cu sânuri, anume spre a fi destinată și necropolei voievodale și pentru a se putea construi deasupra, în afara celor mari de pe naos și pronaos, cele două turle mici din față cu ferestre înclinate. Supraînălțarea tamburului pătrat de la baza turlelor era de la început recunoscut ca o invenție românească în arhitectură.

Așadar, față de Sfântul Nicolae de la Dealul, zidită de Radu cel Mare (1495-1508) și pictată de Neagoe Basarab, singura cu care se poate compara și asemana, fiind placată și sculptată, deosebirea principală se poate vedea numai la registrul superior de deasupra brâului împletit, unde sunt încadrate în chenarele obișnuite rozetele și medalioanele ornamentale întâlnite și la Cozia care au luat locul discurilor smălțuite de la Cotmeana și cornișa în formă de stalactite „toate în piatră cioplită” sau sculptată, cum este floarea de crin stilizată de la turle și soclu. Înclinarea ferestrelor, ce par răsucite de la turlele mici din față, s-a făcut numai pentru efectul arhitectonic al clădirii, având și o reprezentare simbolică, prefigurând scara virtuților pe care o urcă Neagoe și Despina, cărora le și sunt dedicate. Având zidăria îmbrăcată cu plăci de piatră sculptată, prinse cu scoabe de fier, deosebit față de Dealul, pe lângă bogăția motivelor decorative, rămâne numai pronaosul, diferit prin supralărgire cu cei doisprezece stâlpi interiori, cele două turle mici și „amvonul” separat pe patru stâlpi din fața bisericii. Neavând pridvor, s-a construit în fața ei, în chip de baldachin, un baptisteriu sau agheasmatar, după forma celui din altar de deasupra mesei. În adevăr, sculptura este cea care caracterizează arhitectura bisericii de la Argeș.

Dacă Dealul nu ar exista, Argeșul în continuu ne-ar mira. Și dacă modelele ar fi fost aplicate după tipare existente, nu ne-am mai mira de loc, dar farmecul sau reușita este că au fost anume „creiate” și adecvate în stil românesc combinat ca și învățăturile sau însăși legenda meșterului Manole spre lauda acestei minuni a lumii de la noi, ai căror meșteri pe lângă „Vitus sculptor și pictor al bisericii din Argeș”, amintit la 1522 - decembrie 16 și 1523 ianuarie. 28, sunt și pietrari din Sibiu din doc. 1519-13 -10. Măiestria sau specificul mănăstirii, care constă în stilul exterior al bisericii, a fost inspirat din motivele geometrice cu înfloriri din zona Argeșului și din miniaturile cărților bisericești contemporane rezultând un „chivot” artistic de biserică desăvârșită cum observă și Lancelot la 1860. Paul de Alep, la 1657, ne spune că pe locul acesta, mai înainte, „fusesse odinioară o baltă formată din izvoare și în mijlocul ei s-a descoperit o icoană a Maicii Domnului pe care unul din preoți a venit s-o ia și să o ducă la biserică din oraș, o biserică închinată Sf. Nicolae despre care se spune că ar fi prima biserică ridicată acolo... După aceea, icoana de care am vorbit s-a întors la locul său... și când s-a isprăvit biserică ea a rămas fără pereche”¹².

În decursul vremii a supraviețuit evenimentelor istorice diverse. La 1526 septembrie 10, sub Radu de la Afumați (1522-1529), ginerile lui Neagoe, se termină și pictura „cu mâna lui Dobromir zugravu”. La 1611 a fost devastată de oștile lui Gabriel Bathory (1608-1613). Matei Basarab (1632-1654) a făcut reparațiile necesare „înnoind

¹² V. A. Urechia, *Istoria școalelor*, I, p. 359.

mănăstirea care era veche de ani nenumărați și părăginită, înfrumusețând-o cu multă cheltuială" dându-i vase și diverse alte lucruri, cum aflăm dintr-un document din 1643, păstrat la Biblioteca Academiei (Peceti, nr. 362) și cum ne spune și Paul de Alep la 1657, că a făcut din nou clopotnița „clădită acum câțiva ani de răposatul Matei voievod". La 1682, cum citim în pisană din acest an de pe fațadă, s-a reparat „scara și soclul temeliei". La 1780 funcționa aici o „școală" de preoți amintită de Domenico Sestini în *Viaggio curioso* ..., 1815 și inclusă în bugetul general al școlilor din 17 martie 1780¹³. La 1793 octombrie 18 se înființează Episcopia Argeș, cu sediul la mănăstire, primul episcop fiind Iosif I (1793-1820). Mai târziu la 5 februarie 1949 se va uni cu Râmnicul sub ultimul episcop, Iosif Gafton (15 ianuarie 1944-1984). În 1836 septembrie 14 se înființează aici și Seminarul.

În sfârșit, supraviețuind vitregiilor vremii umane și naturale, amintim marea restaurare din anii 1876-1886, când va rămâne numai biserica și se va construi, peste temelii seminariului din 1847, actualul palat episcopal început la 13 octombrie 1886 și terminat în 1898, cu paraclis sfințit în alb în 1917 și pictat din 1934 până în 1937 în care au fost depuse în 1919, moaștele Sfintei Filofteia, cu însemnarea de sub figura pictată pe zid a sfintei „D. Noroce, pictor 1937", mutate din Biserica Domnească în 1891 la biserica Sf. Gheorghe până în 1913, când a ars, și apoi la Olari în 1916 fiind luate în retragere unde i se păstrează și racla veche de lemn. Rezumăm, spunând că atât legenda cu icoana făcătoare de minuni, care s-a păstrat în mănăstire, fiind desenată chiar la 1860 de Tătărescu, cât mai ales pasajul din pisanie „pe care a găsit-o domnia mea la Curtea de Argeș dărmată și neîntărită", ne dezvăluie că aici a fost locuința cu reședința mitropolitului „cu biserică mică" zidită tot în 1359 prin înlocuirea celei vechi din curtea domnească până la terminarea celei mari domnești, cum a spus Neofit I (1738-1853) în 1746, adică paraclisul și „chinovia"; catedrala mitropoliei fiind, cum era firesc, biserica domnească „a ortodoxiei".

Fântâna lui Manole. Prima mențiune despre o fântână a Mănăstirii Argeș o face mitropolitul Neofit I, la 1746, „departe de orașul Curtea de Argeș, în sus, spre miazănoapte, ca la un sfert de ceas mănăstirea are afară o fântână frumoasă, precum și un eleșteu mic însă cu pești mulți"¹⁴. La anul 1813, într-o descriere anonimă a Mănăstirii Argeș, se precizează: „apoi este în stânga o cizmea, cu trei șipote, și curge foarte tare și mai sunt alte două, bașca lângă un pârau de apă ce-i zic Valea Iașului. Întru care cizmea este la una foarte frumoase jugrăvături și are o piatră pe care scrie așa: „cine bea din această apă să pomenească și să vadă că din izvor adânc este scoasă pe fața pământului foarte vederii veselitoare și setii potolitoare". La muzeul orașului se află piatra pisaniei în versuri, asemănătoare cu cele spuse la 1813: „Această apă limpede și lină din firea ei rece și bună / Vederii mult veselitoare și setii potolitoare / Din izvoarele adâncului s-au scos în fața pământului / De Iosif smerit episcopu cu Meletie economu / Ca cine va bea să mulțumească și pre ei să-i pomenească / Că pentru aceasta s-au îndemnat și la acest loc bun o au mutat / Unul adică, dând cheltuiala, iar celălalt, punând osteneala anul 1800".

Ea a aparținut acestei fântâni cu „frumoase jugrăvături" și care se găsea pe Valea Iașului, unde este acum o fântână mai sus de pod, lângă Cimitirul Eroilor, și de

¹³ B. O. R., 1876, p. 634-639.

¹⁴ Revista istorică română, XV, (1945), fasc. 11, p. 217-219.

onoare din partea dreaptă a șoselei ce duce spre Flămânzești. Sub streășina acestei fântâni din cărămidă este o placă de marmură pe care scrie: „Fântâna episcopului Ghenadie II, 1891“, desigur cel ce a restaurat-o, și mai jos, pe zid, „Restaurată de P. Dirinea 5 iulie 1954“. Cealaltă fântână de pe pâraul Văii Iașului, și care a fost desigur și cea mai veche fiind amintită încă din 17456, se găsea pe strada actuală a Unirii, fiind unde până în 1960, era un izvor de apă, care a fost captat într-oi fântână de lemn cu țeavă de către locuitorul de la numărul 8 al străzii, cu numele Chiosescu, iar în 1977 a fost refăcută din ciment, cum se vede și azi, de către Consiliul Orășenesc, în vederea Târgului de la Sfânta Maria Mare de la 15 august, care s-a ținut, din 1978, până în 1986, când s-a mutat în jos, lângă ștrand și hidrocentrala lacului, din parcul 23 August din zăvoi, de lângă gara mică, iar din acest an 1988, pe izlazul de la Valea Iașului, din sus de fabrica de cărămidă, lângă vale, într-o poiană, pe partea dreaptă a șoselei, apoi în zăvoiu din fața gării mari unde a mai fost. Fântâna lui Manole, numită așa după publicarea de către Vasile Alecsandri a Legendei meșterului Manole, în 1852, a fost făcut tot de Iosif I în 1793-1820, în urma celor două, de care amintește în penultimul rând, în inscripția cu litere chirilice, fiind mutată din alt loc aici cum spune textul: „Cursul apei din fântână când este rece și bună la ea mult norod s-adună / Ca setea să-și potolească, inima să-și răcorească, vederea să-și veselească / Și cine bea mulțumește și pe ctitor proslăvește, cu toți îl ferește / Și până când apa curge, pomenirea nu se stinge, ci mai mult să adauge / Că curge cu îndestulare aceasta sfârșit nu are și ca să bea fiecare / Acest izvor era tănuit din vechime, negândit până acum când s-au înnoit / Făcându-se întâi cercare pentru gustul ce-l are, așa au găsit cu cale / Că în dată cum au aflat într-acest loc o au mutat bun lucru cu adevărat / Prea sfinția sa stăpânul Iosif I episcopul Cu Meletie economul / Căci și aici s-au ostenit și nu puțin au cheltuit la cizmelele ce au făcut / Cum și alte lucruri multe cu mari cheltuieli făcute pre afară și în curte“.

Aceste opt monumente în ființă din Curtea de Argeș au păstrat tradiția și ființa neamului nostru fiind pline de farmec și de istorie adevărate, comori ale patriei.

MONUMENTS FROM CURTEA DE ARGEȘ

Abstract

The author presents eight monuments from Curtea de Argeș. He also presents data preserved in the archives from Pitești.